

September 2012

На път през кривите, стръмни улици на Балканите с магнетофона в багажника.

Любовни истории зад «желязната завеса»

Бизнесменът Марсел Селие търгува към края на 50-те години с комунистическия режим на източноевропейските страни за внос на метал за швейцарската метална индустрия. А човекът и музикантът Селие показва на западния свят как мелодиите на източна Европа могат да стоплят сърцето. Той запозна швейцарския музикален слух с унгарските цигански мелодии, с плачещите румънски панфлейти и с архаичната прелестна хармония на българските женски хорове.

От Марк Летау

Тази сцена би могла да се разыграе във всяка обикновена гостна: по радиото изпълняват концерт по желание. Когато се разнася «чуруликането» на панфлейта, господарката на дома възкликва: «О, Замфир!» А мъжът ѝ отговаря: «Точно така, Замфир. Заедно с Джеймс Ласт.» В благовъзпитаните швейцарски домове виртуозът на панфлейтата Георге Замфир, идващ от затворената навремето за външния свят комуни-

стическа Румъния е познат от десетилетия. В много хотелски лобита, концерти по желание и търговски центрове често се чуват сферичните тонове на неговата панфлейта.

С голяма вероятност в повечето от средните по размер швейцарски музикални колекции могат да се намерят и някои изпълнения на «Мистерията на българските гласове». Все пак самият Бийтълс, Джордж Харисън се възхищаваше от старинно звучащия женски хор.

И все пак за един доста дълъг период от време «Мистерията на българските гласове» се смяташе за най-сполучливото откритие, най-добрия екземпляр от серията «Световна музика» («Worldmusic»). И все пак през 1990 година тази музика беше наградена с Грами (Grammy). Но и днешната швейцарска младеж проявява интерес към музиката на Източна Европа. В дискотеките ремикса от музиката на източноевропейските роми и балканските попзвезди е «хип».

И ако има концерт на духови инструменталисти от Балканите младите се втурват да го посетят. Накратко: швейцарците днес имат добро отношение към музиката на Източна Европа.

От Черно море до Балтика

Главно на една личност дължим откриването на източноевропейската музика и проправя-

Bankverbindung: Förderverein Variant Pet, Bern, Postkonto 30-19039-5
IBAN: CH44 0900 0000 3001 9039 5
BIC: POFICHBEXXX
Buchbestellungen: Peter Schibler,
Turmweg 12, CH-3013 Bern. E-Mail:
pci.bem@bluewin.ch

«Variant 5» Bulgaria
Dian Bonev & Petranka Angelova,
Post Office Box Nr. 234,
BG-7700 Targovishte, Bulgarien
E-Mail: variant5@tourism.bg
Kontakt (BG): +359 888 80 73 64
+359 889 82 64 45

Förderverein «Variant Pet»
p.a. Marc Lettau, Weiermattweg 15,
CH-3098 Köniz, Schweiz.
E-Mail-Adresse: info@variant5.ch
Kontakt (CH): +41 79 226 13 27
+41 31 972 44 76
www.variant5.ch

→ нето на пътя ѝ към нас. На днес 86-годишния Марсел Селие. В продължение на почти половин век заедно със своята съпруга Катрин той записва музика в Източна Европа. Радиопредаването му «От Черно до Балтийско море» по радиото Swiss Romande, във френската част на Швейцария, цели 30 години предаваше впечатленията от музикалните открития на семейството. Дванадесет години просъществува пък предаването му «Народи, песни и танци» по радио Байерн. Тези цифри разкриват неговата обсебеност от музиката. От 1950 година насам семейството пропътува 3 000 000 километра във следвоенна източна Европа и прави над 5000 музикални записи. И Катрин Селие улавя непрекъснато с камерата си източноевропейското ежедневие, което по онова време е толкова непознато за швейцарците.

Сега вече Марсел Селие споделя: «Вече не ми се пътува. Не трябва повече да пътувам.» Днес му стига «да гледа през прозореца и да се наслаждава на красотата на Лаво¹», за да е щастлив. Семейството живее в една вила в лозята на Шебре, кантон Во, във френската част на Швейцария и пътува само мислено, с поглед към Женевското езеро, Савойските Алпи, лозята и собствената си отрупана с цветя градина. Марсел Селие се наслаждава без угризения на съвестта на една цигара и малко по-късно през деня на една чашка вино Сен Сафорен. Или на две. Това вино все пак е отлежало почти до вратата му. Без никакъв стрес.

Следват неизбежните въпроси към вече оттеглилия се от активна дейност Селие: Защо не спирахте да пътувате повече от половин век в търсенето и откриването на музикални съкровища? Какво ви движеше напред? Като какъв определяте себе си? Като музикален етнолог? Всички тези въпроси го вълнуват слабо. Човек просто прави това или онова: «Със сигурност не съм имал никаква определена мисия не е имало нужда някого да 'покръства'.» Отговорът е сигурно още по-прост: Той не е Теоретикът, а Творецът, Съучастникът, Любознателният, Възхитеният, този «който обича да споделя с другите всичко прекрасно, което го вдъхновява». Катрин Селие която дели с него вече 60 щастливи години намира по-кратката формула: «Той говори чрез музиката. Той контактува с другите чрез музиката. Той изживява музиката.»

Любов № 1: Блокфлейтата

Селие е живял и продължава да живее с музиката. Но това не е било винаги така. Той израства в една строга и пуританска среда на т.н. Братско движение (Дарбисти²). То забранява простите удоволствия и затова за малкия Марсел музиката

Навсякъде по света: ту на фолклорен фестивал през 1995 г. в Копривицица, България...

е по-скоро повод за конфликти. Все пак, когато става на четири години му подаряват блокфлейта. Но когато изсвирва с нея един забавен танц от Леополд Моцарт му се скарват с думите: Не трябва да свириш танцова музика! Селие си спомня: «Едно единствено изпълнение на Гавот или Сарабанда беше достатъчно, за да се превърна в прокълнатия син.» При това той прави всичко, което се очаква от него като добър син. Учи прилежно, завършва стажа си в банката започва да работи като прокурорист. От 1950 изгражда това, което в общи понятия разбираме като кариера. Става дясната ръка на един едър прекупвач на метал и се издига бързо от търговец до вицедиректор. Закупува зад «желязната завеса» стомана, която после се преработва във висококачествени

швейцарски продукти от предприятия като Фон Рол, Фишер, Фон Мос, Монтеферно или Дорнах. Той контактува със светските държавни концерни за тежки метали, търгува с полски и румънски комбинати и пробива леда дори в маоистка Албания при продуцентите на хром. Той търгува със сицилий, мед и манган. Но както казва и самият Селие, натъква се на една златна мина: «На все още живата, истинската народна музика».

Любов № 2: Катрин

Дали Селие е само един преуспял прекупвач на метали, който едновременно с това съвсем прагматично експлоатира и културните съкровища на Източна Европа? Едва ли, защото, първо Селие въпреки детската си травма с блокфлейтата е станал

По онова време: Катрин и Марсел Селие, един до друг с поглед напред, към Източна Европа.

...ту със Замфир в Австралия с филмовата музика към «Picnic at Hanging Rocks» в багажника.

повече музикант отколкото търговец: като млад е свирил на тромбон в армейския оркестър, като тромпетист в Нюшател в групата «New Hot Players», като челист в струнно трио и дори като органист. Второ, отначало той прекосява Източна Европа без служебни поръчки само заради Катрин, заради Любовта и заради Желанието за пътешествия и самото предизвикателство. Катрин Селие си спомня: «Ние не се познавахме. Но веднъж по обяд той ме заговори и ми каза, че би искал да пътува с мен.» Това директно флиртуване я е накарало в началото да бъде скептична. Но само след няколко месеца двойката тръгва със своя Фиат Тополино. Крайната цел е Истанбул. Пътуването почти се проваля, заради следвоенния ад в Европа с визи и формуляри. Колата им е спряна от

движение и конфискувана от българските митничари. Двойката продължава с влак. Катрин влиза в ролята на журналистка и описва за бернския вестник «Бунд» през своя младежки поглед подтискащата тъга зад «желязната завеса».

През 1952 година, 2 години по-късно следва вторият опит и с него идва и голямото преживяване. От радиоапарата, който са взели със себе си слушат радио Скопие, радио Белград, радио София и радио Букуреш. И чуват нещо непознато за тях: омагьосващи гласове, някакви диафонични, като че ли фалшиви интервали, асиметрични ритми и непознати инструменти. И вече няма връщане назад.

От този момент двойката буквално влечи винаги със себе си 35-килограмовия

магнетфон. Винаги включен за записване на музикантите, които срещат по пътя си.

Любов №3: Такт 45/16

Просто напред, на изток на път с Тополиното. Това ли е онова преживяване, за което пише швейцарският писател Никола Буви в най-важното си произведение «Употребата на света»? Пътуването като начин на самопознаване като бягство от теснотата на родното място. «Да, така е» потвърждава Катрин Селие, «за мен това е една чудесна вълнуваща книга. Почти като Библия». И е библия, защото макар че семейство Селие тръгват на път една година преди Никола Буви, Буви е този, който успява да улови и опише с думи едно подобно пътуване. Останалата част от историята се разказва бързо: двойката се задълбочава все повече в откриването на тогавашната народна музика на Източна Европа и открива българските танци в 45/16 такт. Това ги омагьосва: «Българите могат да танцуват тези танци, защото не броят такта, а просто танцуват!» Гладът им за новите тонове ги води все по на изток. Вече не с Тополиното, а със солиден Мерцедес Бенц. Колата има едно решаващо предимство: в комунистическите страни на Източна Европа политическата номенклатура обича да кара тези висококачествени коли. Затова и лесно се намират резервни части.

«Лейди Мадона» води хитпарада

Годината е 1968 и Бийтълс водят швейцарския хитпарад с «Лейди Мадона» от 13 седмици. А Селие среща в Букуреш младият изпълнител на флейта Георге Замфир. Той е очарован от неговите изпълнения. Но когато вижда, че музикантът се ограничава «да пропилява своя талант свирейки в някакво кафене», Селие се заема енергично с него и го кани във френската част на Швейцария.

С голям успех: в църквата на Кюли двамата записват за по-малко от час дългосвиреща плоча със заглавието: «Панфлейта и орган». Замфир със панфлейтата, а на органа е Селие. Издават 2000 плочи, които веднага се разграбват. Те продават заедно 1.5 милиона плочи, въпреки, че са заклеяени като неизвестно и «финансово безсмислено» музикално дуо от големите музикални фирми. Селие и Замфир улавят пулса на времето.

Дори и култовият австралийски филм «Picnic at Hanging Rock» (от Питър Уеър, 1975 г.), филмът който разказва за културната пропаст между европейските заселници и мистерията на оригиналното местно австралийско население, използва тяхната музика. Цяла Австралия ги аплодира и концертните зали са изпълнени. Тогава и самият Замфир, →

...и днес все още заедно, загледи в фотоалбума, над един живот изпълнен с пътувания.

който обича да работи сам, се предава. Замфир и Селие. Замфир и Джеймс Ласт. Замфир и Еннио Мориконе в «Имало веднъж в Америка».

Награда «Грами» за архаичните мелодии

В същото това време Селие се възхищава в своето радиопредаване от вълшебството на българските хорове и издава албум наречен «Мистерията на българските гласове» през 1975 г. С него той задоволява копнежа на всички, които търсят истинска старинна музика. При това Селие винаги изтъква как хоровете от Толбухин, София и Пловдив авангардно и изкусно модернизират старинните песни и че всъщност симбиозата от старо и ново е това, което омагьосва. Но аудиторията предпочита да се чувства отнесена в един по-скоро невинен свят на средновековни тонове. Селие иска в своето свободно време изцяло да се посвети на музиката и гледа на себе си по-скоро като на аматьор в музикалния бизнес. Но разпространението на «невероятното музикално съкровище» му е скъпо на сърцето и затова той предоставя продукцията и разпространението на Warner Brothers, Polygram и Nippon Columbia. Успехът не закъснява, за албума «Мистерията на българските гласове - втора част» Селие получава през 1990 година в Лос Анжелес наградата «Грами». Благодарение на това «Мистерията» обикаля целия свят, но затова пък в социалистическата родина на хоровете залязва и то не мистериозно, а много бързо.

Литература от онова време, когато пътуването се открива като средство за самоопознаване

Швейцарският писател Никола Бувие (1929-1998) даде глас както никои друг писател на едно цяло поколение от пътешественици и безименни преселници, на тези, за които родината беше твърде тясна. Неговото най-важно произведение «Употребата на света» (L'Usage du monde), описва главно едно пътуване на Бувие през 1953-1954 година от Женева през Белград до Истанбул и по-нататък към Иран и Афганистан. Скритият смисъл на книгата обаче е пътешествието като начин да опознаеш себе си и като риск, който се крие във всяко голямо пътешествие да разрушава малко или повече личността на пътуващия. Бувие е бил обсебен от пътуването само по себе си. «Бях на осем години, когато очертах с нокти течението на Юкон върху маслото на филията си. Аз вече чаках света: само да порасна и да тръгна!»

Споменатата книга (Nicolas Bouvier: «L'usage du monde») може да се закупи на френски, немски, английски, италиански и испански в книжарниците.

Един фалшив тон

Едно жизнено дело изцяло съставено от любов и хармония? «Не е така», отговаря Селие. Като всеки нормален човек и той познава разочарованието. Той не е могъл да забрави все още отчуждението на Георге Замфир. Музикантът балансира днес между гения и лудостта и е воден от идеята, че ще спаси света от «сатанинските тонове» с помощта на панфлейтата си. Замфир страда и от това, че изцяло е загубил материалното си богатство и смята, че е една «ограбена диамантена мина». Странни неща станаха и в «Света на песните»: женският хор на българското държавно радио и телевизия реши в средата на 80-те години да се нарече «Мистерията на българските гласове» и така да използва попътния вятър, който всъщност идваше от Селие и неговата колекция от различни хорови изпълнения. Селие не се ядосва от този факт. Откривателят знае, че понякога откритието му се променя и живее свой собствен живот. И певиците също знаят, че тяхното откриване за света промени и в родината им отношението към музиката. Междувременно дори и за българите фолклорът им е истински, тогава когато звучи, така както Селие го чува. Диригентката на хора Дора Христова казва: «Без Селие нашият хор нямаше да е това, което е днес. И без нашия хор Селие нямаше да е станал това, което е сега».

Допълнение

Била ли е вълшебната музикална симбиоза от старинна музика и авангардизъм само

Филм, проследяващ пътят на Марсел и Катрин Селие

В новия швейцарски документален филм «Балкански мелодии» от 2012 г., режисьорът Шефан Швитерт проследява живота и любовта на Марсел и Катрин Селие и представя пътя на източноевропейските музиканти добили световна слава от онова време. Благо-дарение на срещите си с виртуоза на панфлейтата Георге Замфир и певиците от «Мистерията на българските гласове», самият филм става част от историята на времето и прави разбираемо за нас, как «народната музика» с течение на времето е била изпълнявана и оценявана, а също и отчуждавана от първоначалния си вид, продавана, променена и опорочена.

www.cineman.ch/movie/2012/BalkanMelodie/

един самодоволен комунистически пропаганден продукт? Това е въпросът, който днес задават някои от малцината критици на Селие. Едва ли. Днес след повече от 20 години от падането на социализма се вижда съвсем ясно колко добре фолклора на Източна Европа изразява нейната идентичност. В България например прави впечатление, възхода на средните музикални училища. Пеенето като предмет се радва във всички училища на високо уважение. И когато например в Търговище «стари майстори» на музиката и млади таланти правят «мост между поколенията», стотици се надпреварват да участват в него. Западна Европа би могла, ако иска да научи, че музиката, особено пеенето на много места в Източна Европа е истинският носител на културата, независим от преходния характер на моменталния политически режим. ■

Материалът е написан въз основа на многобройни разговори на автора Марк Летау с Марсел и Катрин Селие. Фактите, както и тяхната хронология са проверени и разрешени за публикуване от семейство Селие. – **Превод** на български език: Людмила Марталер Славова.

Снимките са от частния архив на Катрин и Марсел Селие. Снимката на 3-та страница долу: Марк Летау (*забележете чушкотепа на снимката!*). Снимката на 4-та страница: от издателството.

Бележки под линия:

- [1] **Лаво** е област в Швейцария, в кантон Во, прочута с лозята си на брега на Женевското езеро.
- [2] **Дарбисти**: Независимо от официалната църква свободно протестантско движение, създадено през 19-ти век от Джон Нелсън Дарби.

